

ративног уређења и као творевина с израженим елементима државности. Покрајине су, што је непознато компаративној пракси, а нема ни основа у теорији аутономије, постале квазифедералне јединице и квазидржаве. Круна непримереног и апсурдног уставног статуса аутономних покрајина унутар Републике Србије је, пак, њихово право да дају сагласност на промену Устава СР Србије. Тиме је Србији била дефинитивно одузета уставотворна власт.

Да би апсурд био већи, то је било управо дело самог Устава СР Србије и тиме је процес који је започео Устав СФРЈ безобзирним наметањем решења којима се грубо и драстично нарушавају државност и суверенитет ове Републике, био завршен. У тражењу разлога за овај чин једино навире у сећање стара латинска изрека *Ubi vis imperat, pop prodest ratio* (где сила наређује, разум мора да ћути).

Тако је Србија изгубила оно што је век и по раније мукотрпно почела да ствара и што је релативно брзо и створила. Зато, посматрано на уставноправном плану, Србија данас и нема другог пута у свом постојању и развоју него да се избори за две ствари: да се изврши деконституционализација свих одредаба Устава СФРЈ које се односе на покрајине у СР Србији (прво) и да Устав СР Србије сведе покрајине у статус аутономних јединица политичко-територијалне аутономије (друго). Тако ће Србија поново извојевати своју државност, сувереност и уставотворну власт (поново стечену марта 1989) у мери у којој то поседују и друге републике. Подсећање на историју није ни најмањи ни последњи разлог да се то учини.

UDK 347.97/99 (497.11). „1888”

др Загорка Јекић,
редовни професор Правног факултета у Београду

ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСКЕ ВЛАСТИ ПО УСТАВУ ИЗ 1888. ГОДИНЕ

За предмет свог разматрања одабрала сам једно питање које није добило одговарајући „научни третман” у свим објављеним књигама посвећеним уставима Кнежевине и Краљевине Србије (1), иако је то питање (мада не увек у истом обиму) било регулисано у свих шест устава, почев од Сртењског устава из 1835. године до оног из 1903. То питање се тиче организације судске власти схваћене у најширем смислу: од односа судске власти према законодавној и извршној власти, па до њених основних начела. Изузев неколико констатација (нарочито код анализе Сртењског устава) (2), о судској власти нема ни речи. Пажња научника, како историчара тако и оних који проучавају уставну проблематику,

(1) 150 година од доношења Сртењског устава, Крагујевац, 1985; Устави Кнежевине и Краљевине Србије од 1835—1903; Београд, 1988; Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835—1941), Београд, 1988.

(2) Марковић Р., *Примена начела уставности и законитости у Сртењском уставу*, у: „150 година од доношења Сртењског устава”, Крагујевац, 1985, стр. 115.

била је посвећена искључиво друштвено-политичким приликама које су се у Србији стекле код доношења сваког устава, утицају великих сила, Аустрије, Русије и Турске на Србију и њену уставотворну власт, затим, ограничењу владаочеве власти (кнеза и краља), политичким странкама (Радикалној и Либералној) итд, али никако и судској власти. Због те празнине, неопходно је дати једну ретроспективу уставног регулисања судске власти да би се, с једне стране, сагледало порекло и традиција неких садашњих уставних и законских поставки у овој области, а с друге стране, да би се уочиле оне правне и политичке компоненте и њихова димензија у једном континуитету уставног развоја Србије као правне државе. Јасно је, при томе, да се „под правном компонентом мисли на законитост и уставност, а под политичким елементом правне државе на слободу, достојанство и одговорност, тј. снаге које утврђују статус слободне и активне људске личности“ (3), а чија је заштита поверена судовима као посебним органима власти.

У овом приказу биће направљена селекција мотивисана искључиво ограничењем простора, а као последица тога задржаваће само на уставу који је, са становишта наведених елемената правне државе, досегао највећи домет — Устав из 1888. године. Исте одредбе у погледу организације судске власти садржи и Устав из 1903. године, што је и разумљиво када се зна да је он, по својој суштини, „делимично преиначено издање Устава из 1888. године“ (4).

I

Одмах на почетку ове анализе, треба нагласити да је наслов VIII дела у овом Уставу *израз начела поделе власти* (5) (схваћеног и у политичко-социолошком и оперативном смислу), за разлику од начела јединства власти садашњег југословенског федерализма. То би било теоријско објашњење ових наслова (судска власт у тадашњем Уставу из 1888. године и судство — судска функција у данашњем Уставу СФРЈ).

Што се тиче *садржаја* уставних одредаба у наведеној глави Устава из 1888. године, оне су врло разноврсне; наиме, тичу се не само организације судске власти, већ и других института везаних како за носиоце те власти, тако и за положај субјеката на које се та власт примењује.

Код правног сегмента, односно суда као органа власти и суда као кривичнопроцесног субјекта, могуће је издвојити, осим поделе власти, следећа начела: независност судова (чл. 147, ст. 1. Устава из 1888. године); везаност суда само за закон (чл. 39. и 147, ст. 2); неспојивост законодавне и управне са судском влашћу (чл. 147, ст. 3); одређивање надлежности суда само законом и забрана установљења ванредних или преких судова (чл. 148); учешће грађана у суђењу кроз институт пороте (чл. 149); дво-

(3) Борђевић Ј., Предговор у књизи: *Устави владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835—1941)*, приредио Д. Мрђеновић, „Нова књига“, Београд, 1988.

(4) Мирковић М., *Устав од 1903. године*, у књизи: „Устави Кнежевине и Краљевине Србије од 1835—1903“, „Научна књига“, Београд, стр. 194.

(5) Ово начело наглашено је и у другим одредбама Устава из 1888. године (нпр., чл. 39. је прописивао да „судску власт врше судови“).

степеност суђења, а када је реч о примени права и тростепеност (чл. 150); зборност суђења и само изузетна надлежност судије појединца (чл. 152); јавност суђења и искључење јавности само ради чувања реда или морала (чл. 153, ст. 1); тајност гласања и јавно исказивање пресуде (чл. 153, ст. 2); као и обавеза образложења сваке пресуде или решења (чл. 153, ст. 3);

За другу групу начела, тј. она која се тичу положаја субјеката на које се судска власт примењује, карактеристично је да се Устав из 1888. године изјашњава само о оптуженом у кривичном поступку, док је однос судске власти према парничарима посредно већ изражен кроз прву групу начела (јавност суђења, везаност суда само за закон и др). Код положаја окривљеног посебно су истакнута нека његова процесна права, а исто тако уставни основ за ограничење неких основних права српских грађана. Пре свега, Устав је загарантовао право на одбрану, а оно је схваћено не само као могућност изношења одређених околности од стране окривљеног и његовог браниоца, већ и као забрана осуде без претходног саслушања (чл. 10). Такође, Устав предвиђа институт обавезне одбране за злочине, док је за иступе, као и други облик инкриминисаних радњи, дата могућност факултативне одбране (чл. 154). Посебно треба нагласити да је обавезна одбрана предвиђена код одређивања притвора за флагрантна кривична дела (када је учинилац затечен на месту извршења дела), што није случај са данашњим законским одредбама. Затим, Устав предвиђа ограничење личне слободе само у случају флагрантних кривичних дела, као и лишење слободе и притварање на основу писменог решења (чл. 9).

Поред тога, у оквиру уставног одељка који носи наслов „судска власт“ налазимо и институте који регулишу неке неопходне услове за вршење судске власти, а који, према савременој југословенској правној регулативи, не спадају у уставну материју. Реч је о позитивним и елиминаторним условима за постављање судија у првостепеним судовима (нпр., судија може бити само онај Србин који је, уз друге законске услове за државну службу, завршио правни факултет у Србији или на страни и који је навршио 25 година, а да не могу бити судије у једном суду, нити заједно судити, сродници по крви у правој линији у било ком степену, у побочној линији до четвртога степена и по тазбини до другог степена завршио, чл. 157, ст. 1. и 156). Томе треба додати и посебне услове за председника у првостепеним судовима, за судије Апелационог и Касационог суда, као и за председнике ових судова, при чему је посебно интересантна могућност да редовни професори права на Великој школи буду постављени за председнике првостепених судова или за чланове и председнике наведених виших судова (чл. 157, ст. 2, 3). Уставом је, такође, уведена сталност судијског звања и прописани посебни услови за премештање судија у други суд или пензионисање против своје воље (чл. 158). Загарантован је и имунитет судије; наиме, судија не може бити тужен за свој рад без одобрења Касационог суда (чл. 158, ст. 3). Уведена је, такође, неспојивост судијске службе и неке друге државне службе, изузев хонорарне професуре на правном факултету (чл. 159).

II

У поређењу са другим европским уставима, који су представљали израз буржоаске демократије крајем XIX века, Устав из 1888. године је, поред свог основног политичког значења — стварања услова за парламентарну монархију, био потпуно у складу са њима у области судства и заштите уставних права грађана како уопште, тако и када се нађе пред судом.

Оцењујући, на крају, значај наведених начела са становишта садашњих југословенских устава, можемо рећи да су многа од њих сачувана и да су постала трајна начела нашег судства, односно да су задржала свој правни континуитет. Иако нам овај Устав као и други уставни из прошлости српског народа, „не може послужити као непосредна инспирација јер је настао у битно промењеним друштвеним условима” (6), у погледу наведених судских начела он је показао да, фактички, то јесте. Поред тога, посматран шире, ван судске власти и онога што се под њим окриљем дешавало, Устав из 1888. године може послужити као узор и у једном другом светлу: као пример чистоте језика, једноставности, разумљивости и доступности свакоме (а не само правницима) и сажетости (204 одредбе, док садашњи Устав СФРЈ има 403, а Устав СР Србије 438 одредаба). Отуда, велики едукативни значај овог Устава не само за оне који проучавају уставну прошлост српског народа, већ и за оне који пишу нове уставе.

UDK 342.4 (497.11) (091)

др Тодор И. Подгорац,
ванредни професор Правног факултета у Крагујевцу

ТВОРЦИ УСТАВА КНЕЖЕВИНЕ И КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ 1835—1903.

Овде није реч о уставу у материјалном смислу као општем правном акту којим се одређује организација највиших органа државне власти (њихова надлежност и узајамни односи, поступак њиховог увођења у посао) и положај појединца у односу на ову власт, и којим се обухватају основна начела државне организације и правног поретка у целини (о уставу у материјалном смислу одређеном и другачије: као акту ограничавања и рационализације државне власти и гаранције слободног политичког живота, или као акту који регулише државну власт, својину и положај и права човека и грађанина итд, итд. (1); нити је овде реч о

(6) Јовчић М., Предговор књизи: *Устави Кнежевине и Краљевине Србије (1835—1903)*, „Научна књига”, Београд, 1988, стр. 9.

(1) О појму устава вид. наш рад *Устав Сједињених Америчких Држава*, „Гласник Правног факултета у Крагујевцу”, Школска година 1986/1987, стр. 6—7.